

ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ХАРАЖАТЛАРИ ВА УНДА ИЧКИ НАЗОРАТ ЎРНАТИШ ТАРТИБИ

Бутунов Шаймардан Бедиёрович

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти катта ўқитувчиси

Аннотация

Корхоналарда харажатларини назорат қилиш ички назорат тизимини жорий этиш орқали амалга ошириш ўзининг ижобий самарасини беради. Ички назорат тизиминининг қай даражада ташкил этилиши ва доимо назоратда бўлиши корхона фаолиятидаги салбий оғишишларнинг олдини олиб, корхонанинг эртанги мавқеини мустаҳкамлаб боради.

Калит сўзлар: Ички назорат, фойда, харажат, маҳсулот таннархи, рентабеллик.

Кириш

Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида хўжалик юритувчи субъектлар ишлаб чиқариш фаолиятининг самарадорлигини акс эттирадиган кўрсаткичларнинг умумий тизимида маҳсулот таннархи кўрсаткичи асосий ўринни эгаллайди. Чунки маҳсулот таннархини камайтириш хўжалик юритувчи субъект фойдасининг ошишига, фаолиятини кенгайтириш учун қўшимча имкониятлар яратилишига олиб келади. Бу борада Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш. Мирзиёев ўз маърузаларида қуйидагиларни таъкидлаган: “Биринчи – ислохотларнинг қай даражада самара бераётганини кўрсатадиган мақсадли дастурларни амалга ошириш натижадорлиги. Булар қаторида саноат ва бошқа тармоқларни ривожлантиришнинг қуйидаги иқтисодий ва молиявий кўрсаткичларини келтириш мумкин: ишлаб чиқариш кувватларининг аҳволи, харажатлар ва таннархни пасайтириш, маҳаллийлаштириш ва рентабеллик даражасини, маҳсулот рақобатдошлигини сўзсиз ошириш”¹.

Корхонада бошқарув ҳисобини ташкил этиш жараёнида раҳбарият ички назорат тизимини ташкил қилишга ҳам алоҳида эътибор қаратиши лозим деб ҳисоблаймиз. Ички назорат тизиминининг қай даражада ташкил этилиши ва доимо назоратда бўлиши корхона фаолиятидаги салбий оғишишларнинг олдини олиб, корхонанинг эртанги мавқеини мустаҳкамлаб боради, чунки маҳсулотни ишлаб чиқариш қанчалик мукамал бўлса, унинг эртаси шунчалик мустаҳкам бўлади, бу эса ўз-ўзидан соф рақобат шароитида маҳсулот рақобатбардошлигини ошириб қолмасдан,

¹ Mirziyoyev Sh. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017-yil 14-yanvar. - Toshkent: «O'zbekiston», 2017. - 104 b.

балки унинг узок давр яшашини таъминлаб ҳам беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Корхоналарда ички назорат тизимини жорий этиш масаласи кўпчиллик олимлар томонидан ўрганилган.

Мешеряков Д.А. “Аудит управленческого учета: механизмы организации и оптимизации”, мазкур мақолада аудиторлик текширувида аҳамиятли бўлган масалалар ҳамда бу масалаларни ёритиш учун керак бўладиган ҳужжатлар, шу билан бир қаторда аудиторлик текширувида аҳамиятли бўлган бошқарув ҳисоби сегментлари келтириб ўтилган².

Корхоналарда бошқарув ҳисоби ва ички назорат тизимини назарий ва амалий масалаларини тадқиқ этишга мамлакатимиз олимларидан Рахимов М., Файзиева У., Пардаев А., А.Абдуганиев, Қузиёв И. Дўстмуродов Р., А.Каримов, Р.Холбеков, З.Маматов, Н.Каримов, Б.Ҳасанов, А.Ҳошимов ва бошқаларнинг илмий ишлари бағишланган.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқот жараёнида қиёсий таҳлил қилиш, эксперт баҳолаш, кузатиш, индукция, дедукция, тестлаш ва бошқа усуллардан фойдаланилади.

Таҳлил ва асосий натижалар

Ишлаб чиқариш – хўжалик юритувчи субъектларнинг асосий суянадиган жараёнидир. Бу жараён корхонанинг молиявий натижасига, яъни фойда ёки зарар билан чиқишига таъсир кўрсатади. Шу билан боғлиқ ҳолда ишлаб чиқариш жараёнини бошқариш зарурияти юзага келади.

Корхоналарнинг ишлаб чиқариш туридан қатъий назар, ҳар бир хўжалик юритувчи субъектнинг асосий иқтисодий мақсади асосий фаолиятнинг даромадини ошириш ҳисобланади, бунинг учун корхона рентабел ишлаши шарт. Корхона рентабеллиги фақатгина маҳсулот ҳажмини ошириш эмас, балки ишлаб чиқарилган маҳсулот реализациясини оширишдан иборат, шу билан бир қаторда ишлаб чиқариш харажатларини оптималлаштириш, яъни ишлаб чиқаришга сарфланадиган учта асосий харажатларни: меҳнат, меҳнат предметлари ва меҳнат воситаларига сарфларни минималлаштиришдир. Корхонада ишлаб чиқариш жараёни материал, меҳнат ҳақи, молиявий ресурслар оддий ва кенг турдаги асосий фондлар ва айланма маблағларга, маҳсулот ишлаб чиқариш ва реализация қилиш, ўз жамоасининг ижтимоий харажатларини ўз ичига олади. Энг катта улуш маҳсулот ишлаб чиқариш харажатларига тўғри келади. Шу сабабли жами ишлаб чиқариш харажатлари корхонанинг тайёр бўлаётган маҳсулотини кўрсатиб беради. Шунинг учун корхона қанча маҳсулот ишлаб чиқариш керак, қандай баҳода ишлаб чиқариш кераклигини, қанча ишчи кучи талаб қилинишини аниқлаб олиши лозим.

Маҳсулот таннархи - корхона фаолиятини кўрсатиб берувчи муҳим кўрсаткичлардан бири ҳисобланади. У орқали ресурслардан қандай самарали фойдаланганлигини, янги техника ва технологик жараёнлар натижасини, корхонадаги меҳнат тақсимодининг қай даражадалигини, ишлаб чиқариш ва бошқарув натижаларини кўрсатиб беради. Одатда, харажатлар деганда истеъмол қилинган ресурслар ёки товар ва хизматлар учун тўплаш лозим бўлган пул тушунилади.

Бошқариш учун менежерларга шунчаки харажатлар эмас, балки бирор нарсага (маҳсулотга, унинг туркумига, хизматга) чиқимлар тўғрисидаги, яъни “харажатлар ҳисоби объектига” чиқимлар тўғрисидаги ахборот зарур.

Юқорида таъкидлаганимиздек, хўжалик юритувчи субъектлар молиявий хўжалик

² Mesheryakov D. “Аудит управленческого учета: механизмы организации и оптимизации” 2014y maqola 3-bet

фаолиятининг асосий кўрсаткичларидан бири, молиявий ҳисобот элементи – бу харажатдир. Ҳар қандай корхона, ташкилот ўз фаолиятини ташкил қилиш жараёнида турли хил сарфларни амалга оширади, масалан, қишлоқ хўжалигида фаолият юритувчи фермер хўжалиги қишлоқ хўжалиги маҳсулотини ишлаб чиқариш учун меҳнат ҳақи харажатлари (ижтимоий суғурта ажратмалари билан), уруғлик ва кўчат материаллари, ўғитлар, ўсимликни ҳимоя қилиш воситалари ва шу каби бошқа турли харажатларни амалга оширади.

Ишлаб чиқариш қарорларини қабул қилишда харажатларга эътибор қаратиш муҳим роль ўйнайди. Ишлаб чиқариш харажатларини турли сабабларга кўра классификация қилиш мумкин. Бухгалтерия харажатлари-бу моддий харажатлар миқдори бўлиб, ишлаб чиқариш фаолиятида вужудга келади. Улар ҳақиқий харажатлар ҳисобланиб, ўз ичига мол етказиб берувчилар билан боғлиқ ишларни ҳам олади.

1.Харажатларнинг юзга келишига кўра - жавобгарлик маркази (ишлаб чиқаришга, цехлар, участкаларга) ва ишлаб чиқариш характерига кўра (асосий, ёрдамчи ишлаб чиқариш) харажатлар.

Харажатлар таркиби ва уларнинг вужудга келишини назорат қилишда нафақат ишлаб чиқариш жараёнига сарфланган харажатлар, балки қайси мақсадда бу харажатлар қилинган, харажатларни қайси йўналишга, яъни технологик жараёнга боғлиқлигига қараб ҳисоблаш лозим.

Харажатларнинг асосий таркибини ўрганиб чиққан ҳолда, уларни икки турга бўлиб ўрганиш лозим деб ҳисобладик:

Тўғри харажатлар	Эгри харажатлар
Хом-ашё, материал харажатлари	Устама харажатлари
Энергия ва иссиқлик харажатлари	Амортизация харажатлари
Ишчиларга иш ҳақи харажатлари	Бошқарув ходимлари иш ҳақи харажатлари
	Қарз маблағларига фоиз харажатлари

1-расм. Ишлаб чиқариш харажатлари

Асосий ишлаб чиқариш - бевосита маҳсулот ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ. Ёрдамчи ишлаб чиқариш деганда тўғридан тўғри маҳсулот ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ бўлмаган ишлаб чиқариш тушунилади. Бунда ёрдамчи ишлаб чиқариш ўзининг маҳсулоти билан асосий ишлаб чиқаришга хизмат кўрсатади.

2. Иқтисодий элементига кўра - харажатлар элементли ва комплексли харажатларга бўлинади. Элементли харажатлар - бу таркибида бир хил турдаги сарфларни олган харажатлардир. Масалан, жами ишчиларнинг иш ҳақи харажатлари, сарфланган моддий захираларнинг қиймати, асосий воситалар ва номоддий активларнинг амортизацияси ва бошқалар. Бундай деталлаштириш қимматликларни тайёрлаш, штатлар жадвалини таҳлил қилиш, тариф ставкалари ва окладларни коррективровка қилиш жараёнини режалаштиришга имкон яратиб беради. Уларнинг пул оқимидаги ҳажми молиявий ҳисоботда ўз аксини топади.

Комплекс харажатлар бир нечта харажатлар элементларидан (умумишлаб чиқариш, умум хўжалик, келгуси давр харажатлар) таркиб топади. Бу харажатларни назорат ва таҳлил қилиш смета ва нормативга асосан амалга оширилади.

3. Маҳсулот таннархига қўшилишига кўра харажат эгри ва тўғри харажатларга бўлинади.

Тўғри харажатлар - маҳсулот, иш, хизматнинг аниқ турига тегишли бўлган харажатлар (материаллар, ишчиларнинг иш ҳақи ва бошқалар) дир.

Эгри харажатлар бир вақтнинг ўзида бир нечта маҳсулот турига тегишли бўлган харажатлар

(електр энергия, иситиш, машина ва ускуналарнинг ишлари)дир. Харажатларнинг бундай ҳисоби таннарх таркиби ва маҳсулот тури бўйича таҳлил қилиш имконини беради. Маҳсулот таннархи таркибига тўғри харажатлар элементиға кўра бўлинса, эгри харажатлар комплекс моддаларға асосан бўлинади.

Технологик жараёнға кўра харажатларни ишлаб чиқаришда асосий ва қўшимчаға бўлиш мумкин (ишлаб чиқаришға хизмат кўрсатиш, ташкилотни бошқариш). Таркибига кўра қўшимча харажатлар умумишлаб чиқариш харажатлари ва умумхўжалик харажатларига бўлинади.

4. Техник-иқтисодий алоқаси ва ишлаб чиқариш ҳажмиға боғлиқлигиға кўра харажатларни ўзгарувчан ва доимий харажатларға бўлиш мумкин. Ўзгарувчан харажатлар маҳсулотнинг бир бирлиги учун нормаланади: маҳсулот ҳажми ошиши билан бу харажатлар ҳам ўсади, камайиши билан камаяди. Мисол учун, материал харажатлари, ишчиларнинг иш ҳақи харажатлари ва бошқалар. Ўзгарувчан харажатлар маҳсулот қийматини характерласа, қолган харажатлар корхона қийматини характерлайди. Бозорни корхонанинг қиймати эмас, балки маҳсулотнинг қиймати кизиқтиради.

Ярим доимий харажатлар– ишлаб чиқариш ҳажмиға боғлиқ бўлади, лекин унга мутаносиб равошда ўзгармайди, улар босқичма-босқич кўпаяди, яъни ишлаб чиқариш ҳажмининг маълум даражасигача доимий бўлади, шундан сўнг ҳажми ўзгарганда кўпаяди ва яна ишлаб чиқаришнинг маълум даражасигача ўзгармайди.

Муқобил харажатлар - бу фойдаланилмаган имкониятларға қилинган сарф харажатлардир. Улар бир ҳаракатни танлаш бошқа ҳаракатнинг вужудға келишини истисно қиладиган пайтдаги бой берилган фойдани билдиради. Масалан, спорт сумкалари ишлаб чиқарадиган корхона чемодан тайёрлашға буюртма олди. Агар корхона бу буюртмани қабул қилса, спорт товарларини сотадиган магазинларнинг бутун бир тармоғи учун одатдаги миқдорда спорт сумкалари ишлаб чиқариш учун ишлаб чиқариш имкониятлари (машина ва иш вақти) етишмайди. Бу буюртмани қабул қилишнинг муқобил харажатлари спорт сумкаларини ишлаб чиқариш имконияти қолмагани сабабли бой берилган фойдадир. Бу бой берилган фойдани спорт сумкаларини сотишдан олинадиган потенциал даромаддан уларни ишлаб чиқаришға кетадиган харажатларни чиқариб ташлаш йўли билан ҳисобланиши мумкин. Муқобил харажатлар ҳар бир киши қабул қилган қарорида ҳам мавжуд бўлади. Муқобил харажатларға талабани университетда ўқитиш учун сарфланган харажатлар ҳам иш ҳақиға қўшилади. Лекин талаба бу вақтда ишламаган ва унга иш ҳақи ҳисобланмагандир. Муқобил харажатлар ҳаракатнинг танлаш чоғида ҳаракатларнинг бошқа вариантларидан воз кечиш натижасида йўқотилган ёки қурбон қилинган потенциал наф сифатида аниқланади.

Ишлаб чиқариш харажатларини назорат қилишда корхонада юзаға келиши мумкин бўлган харажатлар сметасини тузиб чиқиш ва уни раҳбар тасдиғидан ўтказиб қўйиш харажатларни бошқаришни осонлаштиради ва қўшимча харажатларни юзаға келишини олдини олади. Харажатларни назорат қилишда харажатлар марказиға алоҳида эътибор қаратиш лозим. Чунки айнан ишлаб чиқаришда харажатлар тақсмоти харажатлар жавобгарлик марказида юзаға келиб, маҳсулот таннархининг миқдорий кўрсаткичинини белгилаб беради. Харажатларни назорат қилишда бир турдаги харажатлар бир кишиға юкланиб қолмаслигини алоҳида эътибор қаратиш лозим. Яъни моддий материалларни ишлаб чиқариш цехиға берувчи моддий жавобгар шахс билан қабул қилиб олувчи цех бошлиғи битта шахс бўлиб қолмаслиги лозим. Йўқса материалларнинг йўқолиши, камомад ҳолатлари юзаға келиб чиқади.

Хулоса ва таклифлар

Республикамизда олиб борилаётган иқтисодий ислохотлар кескин бурилиш даврида юкори даражада ўзгаришларга юз берди, бунинг натижаси ўлароқ мамлакатимизда ишлаб чиқариш суръатлари кескин даражада ривожланиб бормоқда. Шу сабабли бошқарув ҳисоби ва ички назоратга бўлган талабнинг ошиб бораётганига гувоҳ бўлмоқдамиз. Ишлаб чиқариш жараёнида бошқарув ҳисобининг самарали ташкил этилиши ва юритилиши ҳозирги куннинг долзарб вазибаларидан бирига айланиб бормоқда.

Бошқарув ҳисобининг ҳар бир бўлинма бўйича жавобгарлик марказларнинг ташкил этилиши менежерлар ишини анча осонлаштириш, маълумотларнинг аниқ ва ўз вақтидалигини кафолатлайди, ҳамда салбий оғишишларнинг келиб чиқиши сабабларини тезкор аниқлашга ёрдам бериб уларнинг келишини олдини олади.

Ички назорат тизимини самарали ташкил этиш ва унинг ижросини ҳам назорат олиш лозим бўлади. Ички назорат тизими бўйича асосий муаммолардан бири норматив ҳуқуқий ҳужжатдаги мавжуд камчиликлар ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

- 12-son auditorlik faoliyati milliy standarti “Auditorlik tekshiruvlari jarayonida buxgalteriya hisobi va ichki nazorat tizimini baholash”
- Mirziyoyev Sh. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo’lishi kerak. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo’ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo’nalishlariga bag’ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma’ruza, 2017-yil 14-yanvar. - Toshkent: «O’zbekiston», 2017. - 104 b.
- Глушенко А.В. Качество учётной информации как Научная Категория/Глушенко А.В. //Экономический вестник ростовского государственного университета-2008.-№1 -90-94 betlar
- Mesheryakov D. “Аудит управленческого учета: механизмы организации и оптимизации”2014y maqola 3-bet
- Самедова Э.Н. Понятийно-категориальный анализ системы управленческого учета /Э.Н.Самедова //Вестник Астраханского государственного технического университета. Серия «Экономика». – 2010. - № 2. – С. 242-246.
- PardayevA.X. PardayevaZ.A. Boshqaruv hisobi /darslik/ -T “Tafakkur” nashriyoti 2014-396-bet
- Toshnazarov S.N.. Xalqaro hisob asoslari. Ma’ruza matnlari to’plami. Samarqand-2008. 83-bet
- Узоков, Н., Хушмурадов, О. Х., & Бабаева, Л. (2014). РОЛЬ ИНВЕСТИЦИИ В МОДЕРНИЗАЦИИ И РАЗВИТИИ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ. In ФЕНОМЕН РЫНОЧНОГО ХОЗЯЙСТВА: ОТ ИСТОКОВ ДО НАШИХ ДНЕЙ (pp. 376-378).
- Oman, X., & Alisherovich, T. S. (2022). THE ROLE AND IMPORTANCE OF CLUSTERS IN THE AGRICULTURAL SECTOR. *Gospodarka i Innowacje.*, 29, 202-206.
- Хуррамов, А. Ф. Туробов Шерзод Алишерович, & Мингбоев Шухрат Мингбой Ўғли (2018). Уй хўжалигида инновацион фаолиятни ривожлантиришнинг иқтисодий механизми. *Экономика и финансы (Узбекистан)*,(8), 16-20.

11. Хуррамов, А. Ф., Маматов, А. А., Мингбоев, Ш. М. Ў., & Туробов, Ш. А. (2018). Иқтисодий ресурсларнинг доиравий айланиш моделида уй хўжалигининг тутган ўрни. Экономика и финансы (Узбекистан), (9), 2-6.
12. Тухтабаев, Ж. Ш. (2020). Пандемия шароитида деҳқон хўжалиги ва томорқа ер эгалари фаолиятининг аҳоли турмуш даражасини оширишдаги роли. Молия ва банк иши электрон илмий журнал 2020 йил, № 2 сон. март-апрел. 318-323 б. Молия ва банк иши электрон илмий журнал, (2), 318.
13. Toxirovna, S. G. (2021). Farmers-Food Sustainability Services. Academic Journal of Digital Economics and Stability, 899-904.
14. Alikulov, A. T., & O'rinov, K. (2022). O'ZBEKISTONDA KAPITAL BOZORI RIVOJLANISHINING ISTIQBOLLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(6), 690-695.
15. Alikulov, Azamat Tugunovich, & O'rinov, Komiljon (2022). O'ZBEKISTONDA KAPITAL BOZORI RIVOJLANISHINING ISTIQBOLLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (6), 690-695.
16. Iskandarovich, R. R. (2022). QISHLOQ XO 'JALIGIDA AGROKLASTERLARINI BARPO ETISHNING XORIJ TAJRIBALARI. Gospodarka i Innowacje., 24, 390-394.
17. Рашидов, Р. И., & Муртазаев, Н. Р. (2020). DIRECTIONS OF INNOVATIVE AGRICULTURAL DEVELOPMENT. ЖУРНАЛ АГРО ПРОЦЕССИНГ, 2(7).
18. Усанов, А., & Раҳмонқул, Д. (2019). Ўзбекистон иқтисодий ривожланишида камерал назоратининг тутган ўрни. Экономика и финансы (Узбекистан), (11), 55-60.
19. Джалилов, Р. (2023). ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТ СОЛИҒИ БЎЙИЧА ИМТИЁЗЛАР ҲИСОБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. Economics and education, 24(2), 272-278.
20. Yakubova, S., & Qosimov, J. (2022). MEVA-SABZAVOTCHILIK SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA KOOPERATSIYA TIZIMINI TASHKIL ETISHNING IQTISODIY ASOSI. " Экономика и туризм" международный научно-инновационной журнал, 5(7).
21. Yakubova, S. S., Egamberdiyeva, S. R., & Boyqobilov, F. S. (2022). TA'LIM MUASSASASI VA ISHLAB CHIQRISH HAMKORLIGI SALOHİYATLI KADR TAYYORLASHNING ASOSIY OMILIDIR. Gospodarka i Innowacje., 24, 211-216.
22. Alisherovich, T. S., & Ugli, N. B. B. (2023). Internal Control in Banks. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 3(3), 34-39.
23. Alisherovich, T. S. (2023). IMPROVING ACCOUNTING AND ITS MAINTENANCE IN BANKS. Gospodarka i Innowacje., 31, 15-20.
24. Бердиев, А. Х., & Расулов, Х. К. (2020). Эффективность производства органических продуктов в сельском хозяйстве. Economics, (2 (45)), 19-22.
25. Hakimovich, B. A., & Khudayberdiyeva, D. M. (2020). Advantages of introducing agrocluster in agriculture. International Journal on Orange Technologies, 2(11), 37-40.
26. Khakimovich, B. K. (2022). Using of Economic Analysis Methods in the Audit of Private Capital. Open Access Repository, 8(04), 62-66.
27. Hakimovich, B. K. (2023). IMPROVEMENT OF PRIVATE CAPITAL AUDIT IN ECONOMIC SUBJECTS ACCORDING TO INTERNATIONAL AUDIT STANDARDS. Gospodarka i Innowacje., 35, 34-40.

28. Бутунов, Ш. Б. (2020). Совершенствование учета финансовых результатов на предприятиях. Логистика и экономика". Научный электронный журнал, (4).
29. Бутунов, Ш. Б. (2021). THE IMPACT OF MACROECONOMIC AND BANKING FACTORS ON THE LEVEL OF NON-PERFORMING LOANS: RESULTS FOR THE CIS COUNTRIES. *Economics*, (3 (50)), 33-42.
30. Музаффарова, К. З., & Эгамбердиева, С. Р. (2022). ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ ИҚТИСОДИЁТИДА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯ ИШТИРОКИДАГИ КОРХОНАЛАРНИНГ РОЛИ. *Журнал Инновации в Экономике*, 5(1).
31. Zoyirovna, M. K., & O'gli, A. N. R. (2022). STRONG DIRECTIONS FOR IMPROVING ECONOMIC CAPITAL IN THE TERRITORY OF KASHKADARYA REGION. *Gospodarka i Innowacje.*, 29, 243-247.
32. Rayimovna, E. S., & Normamatovich, X. O. (2021). Kapital Qo „Yilmalar Hisobini Takomillashtirish. *Academic Journal of Digital Economics and Stability*, 290-296.
33. Kholmurodov, O. (2022). CONSOLIDATED FINANCIAL STATEMENTS AND THEIR THEORETICAL FOUNDATIONS. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(7), 432-436.
34. Ravshanov, A. (2022). Objective Accounting Issues in the Enterprise. *Journal of Marketing and Emerging Economics*, 2(5), 83-87.
35. Равшанов, А. Б. (2022). БИОЛОГИК АКТИВ ТУШУНЧАСИ ВА УЛАРНИ ТЎҒРИ ТАШНИФЛАШ МАСАЛАРИ. ТА'ЛИМ ВА RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(7), 31-36.
36. EGAMBERDIYEVNA, A. N., MURTAZAYEVNA, N. Y., & SABIROVICH, E. A. MODERN PRACTICE OF REGULATING PROCESSES OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS AND APPROACHES TO ITS IMPROVEMENT.
37. Azimova, N. E. (2022). INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF REGIONS. *Gospodarka i Innowacje.*, 29, 178-182.
38. Эргашева, Н. (2022). ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КОРХОНАЛАРИДА ҲИСОБ СИЁСАТИНИНГ ТАШКИЛИЙ-УСЛУБИЙ ТАЪМИНОТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. *Innovatsion texnologiyalar*, 1(04), 108-111.
39. Равшанов А. Д. Абдисалом Дусиёрович, Хасанов Шамсиддин Хафизович, & Алимханова Нигора Алимхановна (2018). Қишлоқ хўжалигини инвестицион- инновацион ривожлантириш имкониятлари ва истиқболлари. *Экономика и финансы (Узбекистан)*, (11), 9-14.
40. Murodova, N. U., Temirova, F. S., Alimkhanova, N. A., Dostova, M. K., & Azimova, K. E. IMPROVING THE CALCULATION OF INVENTORIES OF GOODS IN ACCOUNTING.
41. Жумаева, Г. Ж. (2023). НАУЧНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ. *SCHOLAR*, 1(8), 37-42.
42. Jumayeva, G. J. R., & qizi Sultonova, M. O. (2022, December). FERMER XO 'JALIKLARINING MOLIYAVIY NATIJALARGA TA'SIR QILUVCHI OMILLARNI HISOBLASH YO 'LLARI. In *INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 18, pp. 127-130)*.
43. Bahodirovich, Aminov F. "The Role of Investments in the Innovative Development of the Economy." *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, vol. 4, no. 3, 2022, pp. 112-117.

44. АМИНОВ, Ф. Б. (2022). РОЛЬ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ В ИННОВАЦИОННОМ РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ. *Economics*, (1 (51)), 26-29.